

VILTVÅRD FÖR ETT
RIKARE LANDSKAP

ÅTERSKAPA OCH VÅRDA VÅTMARKER

FOTO BRUSHANE OCH ENKELBECKASIN: CARL VON ESSEN FOTO KNIPA: KENNETH JOHANSSON

ÅTERSKAPA OCH VÅRDA VÅTMARKER

Närmare 70 procent av de våtmarker som fanns i Sverige i slutet av 1800-talet har försvunnit genom dikningar och sjösänkningar för att skapa mer jord- och skogsbruksmark. Att återskapa, restaurera och nyanlägga våtmarker är därför en viktig del i viltvårdsarbetet.

Vad är en våtmark?

Det finns en mängd olika definitioner av begreppet våtmark. Enkelt uttryckt kan man säga att det är allt ifrån sumpmarker, kärr, torvmarker och slåttermyrar till grunda sjöar - naturliga eller konstgjorda - vattendrag och havsstränder. Alla typer av våtmarker är viktiga livsmiljöer för en mängd olika växt och djurarter.

Våtmarker ger liv...

Våtmarker är högproduktiva områden med mycket stora värden för den biologiska mångfalden. Många fågelarter har valt våtmarker som sin livsmiljö. Vadare, änder och gäss men även rovfåglar och många småfåglar lever där. Alla har sina specifika krav på häckningsbiotop, rastlokal under flyttning och övervintringsområden - där våtmarkerna har särskilt stor betydelse. Våtmarkerna är även uppskattade vattenhål för alla däggdjur och självfallet en livsviktig miljö för många insekter, kräldjur och groddjur.

...och mycket, mycket mer

Förutom värdet för den biologiska mångfalden har kunskapen om våtmarkernas ekologi påvisat deras stora betydelse som naturliga, biologiska reningsverk. På sin väg ut till sjöar och hav bromsas vattnet upp i de vegetationsrika våtmarkerna där de fungerar som vattenrenare och näringsfällor för främst kväve och fosfor.

En annan viktig funktion som uppmärksammats under senare tid är att våtmarker kan fungera som buffert vid stora och plötsliga vattenflöden. Våtmarkerna minskar därmed risken för oönskade översvämningar.

Våtmarker binder också växthusgaser. Dikade torvmarker släpper ut lika mycket växthusgaser som den samlade personbilstrafiken gör varje år. Återvätning av torvmarker och restaurering av landets våtmarker är därmed en strategisk komponent i klimatarbetet.

Våtmarker är även viktiga för grundvattennivån. Förutom att vara en viktig ytvattenresurs vid ihållande torrperioder bidrar våtmarker till att upprätthålla en gynnsam grundvattennivå.

Sist men inte minst har våtmarkerna även stor betydelse för rekreation som jakt, fiske och fågelskådning. Vidare bidrar våtmarker i alla sammanhang och i hög grad till en attraktiv landskapsbild. Kort sagt våtmarkerna är en stor tillgång för alla människor med intresse för en sund och vacker natur.

Gör ett studiebesök

Om du går i våtmarkstankar är ett tips att börja med att göra ett eller flera studiebesök för att få inspiration. Du har säkert flera våtmarker i närheten som du känner till, annars kan du kontakta länsstyrelsen och få tips. Även Svensk Våtmarksfond kan ge tips på våtmarker i din närhet.

Återskapad våtmark i skog. FOTO: CARL VON ESSEN

FOTO: CARL VON ESSEN

ÅTERSKAPA, RESTAURERA ELLER SKAPA NYTT?

Att skapa en ny våtmark innebär att man bygger en våtmark i ett oftast låglänt område, som inte tidigare i historisk, överblickbar tid varit våtmark. En åtgärd som vanligtvis kräver stora ingrepp och därmed blir mycket kostsam. För att få ett lyckat resultat till en rimlig kostnad är det alltid bäst att lägga ner gott om tid för att hitta ett lämpligt område där det tidigare varit en våtmark.

Återskapa en våtmark

Att återskapa en våtmark betyder att man vidtar åtgärder så att ett område som tidigare varit en sjö eller annan typ av våtmark återställs till att bli en fungerande våtmark. Det kan vara ett genom dikning eller på naturlig väg tidigare dränerat område. För återskapande krävs som regel att man bygger en dammvall, visst grävningssarbete samt nivåreglering av den tillkommande vattenytan. Genom att studera gamla dikningskartor och samtidigt leta efter spår av gamla diken och/eller strandvallar kan man hitta platser i terrängen där det finns bra förutsättningar.

Restaurera en våtmark

Restaurering innebär att man återställer funktionen av en redan befintlig våtmark. Oftast handlar det om åtgärder mot igenväxande vegetation, reparation av in- och utflöden, dammvallen, med mera.

KONTAKTA LÄNSSTYRELSEN

Enklast börjar du med en telefonkontakt med länsstyrelsen och berättar om din idé. Fråga om det finns möjlighet till rådgivning och vilka olika ekonomiska stöd som finns tillgängliga. Kontakta också Skogsstyrelsen om våtmarken ligger i skogsmark och inte har någon koppling till jordbruksmark.

Återskapande eller nybyggnation av en våtmark kräver alltid kontakt med länsstyrelsen. Är våtmarken under fem hektar gäller som regel ett anmälningsförfarande, är den över fem hektar blir det frågan om ansökan om tillstånd hos mark- och miljödomstolen med krav på miljökonsekvensbeskrivning. I processen krävs alltid samråd med de grannar som berörs av åtgärden. Om återskapandet av våtmarken berör dikningsföretag och tidigare vattendom blir den formella hanteringen som regel mer komplicerad

PROJEKTERING

Ta hjälp av en konsult som kan göra en avvägning av området för att få information om var strandlinjen kommer att gå och hur höga öar och dämmningsvall måste vara. Beräkna schaktmassor och var de ska placeras och fundera ut hur vattnet ska regleras. För att resultatet ska bli bra krävs en noggrann projektering. Arbetet innebär att man ska beräkna arealen, vattenflöde, våtmarkens utseende, eventuella öar, dammvallens utseende, utloppets placering, breddavlopp, nivåreglering samt, inte minst viktigt, en bra kostnadsberäkning. Arealen bestäms genom avvägning med laser eller mätinstrumentet teodolit. Högsta strandlinjen, djup i våtmarken och läget för dämning bestäms och märks ut i terrängen. Öar kan också markeras i terrängen. I samband med projekteringen är det viktigt att alltid tänka på om och hur åtgärden kan komma att påverka grannar uppströms och nedströms. Vidare att ha kontroll på servitut avseende el, vatten- och avloppsledning samt fornlämningar och närbelägna vägar.

FOTO: CARL VON ESSEN

Våtmark för fågellivet

En bra våtmark för fåglar ska ha ett varierande vattendjup. Våtmarksfåglarna trivs bäst i en biotop som har ett vattendjup som är mindre än 50 centimeter och har till hälften blankvatten och till hälften vegetation. Öar är bra som trygga viloplåtar och/eller häckningsmiljö. Grunda områden och flacka stränder är viktiga födosöksområden för vadare. Strandzonen, som gärna ska vara 5-20 meter bred, kan bestå av skog eller strandängar. Om skog omger våtmarken är lövskog det bästa följt av tall. Dessa skogstyper ger ljus och sikt åt fåglarna samtidigt som stränderna snabbare blir isfria på våren.

Är det strandängar bör dessa hävdas genom bete eller slåtter. Strandängen som betas av nötboskap får ofta en zon av klarvatten ut mot vassen - en blå bård. Här är vattnet grunt och har ett rikt insektsliv som är fågelungarnas viktigaste föda under deras första veckor i livet. Vattennivån varierar och på våren är det högt vatten som på sommaren kan sjunka med en halv meter. Under hösten varierar nivån beroende på mängden regn.

Rita upp din våtmark på en karta

När allt arbete i terrängen är avklarat ska det läggas in på en lämplig planeringskarta. Rita upp området på en karta med så mycket uppgifter om den blivande våtmarken som möjligt.

Kontakta entreprenörer

Projekteringen och kartan blir ett underlag så att en entreprenör kan ge ett pris på arbetet. Ju bättre underlag desto större chans att våtmarken blir som du vill. Kontakta helst ett par olika entreprenörer om det är möjligt.

LÄMNA IN ANMÄLAN TILL LÄNSSTYRELSEN

Med hjälp av projektplanen och kostnadsberäkningen gör du en ansökan om vattenverksamhet till länsstyrelsen. Där beskriver du så utförligt som möjligt våtmarkens tänkta utformning, syfte och placering. Länsstyrelsen gör sedan en bedömning av projektet. Kommunen, berörda grannar, dikningsföretag, med flera ska ges möjlighet att yttra sig. Länsstyrelsen bedömer också hur allmänna intressen kan komma att påverkas, exempelvis kulturmiljövärden, fisk och andra naturvärden. När utredningen är klar får du ett skriftligt beslut. Beslutet kan innehålla villkor som innebär vissa begränsningar eller åtgärder till skydd för olika intressen.

VÅRD OCH SKÖTSEL

När man anlägger eller återskapar våtmarker vill man att de ska behålla sina naturvärden och funktioner under lång tid. Allt bevarande av våtmarker kräver tillsyn och skötsel. Att förhindra att de grunda delarna och strandzonen växer igen är en viktig del i bevarandet och för detta måste vattennivån kunna höjas och sänkas över eller under medelvattennivån. Holkar, flottar och konstgjorda öar måste underhållas. Öar är särskilt känsliga då de lätt eroderar. Det kan dock förhindras om vattenlinjen kläs med finmaskigt hönsnät eller juteväv. Strandvegetation växer snabbt igenom nätet eller väven och erosionen förhindras effektivt.

BIDRAG OCH ERSÄTTNINGAR

Det finns ett antal olika bidrag att söka för olika våtmarksprojekt. Flera bidrag kan användas till både förstudier och arbete ute i fält. Du kan också få ersättning för att sköta anlagda eller restaurerade våtmarker. Information om de olika stöden kan du få hos länsstyrelserna och på Naturvårdsverkets och Jordbruksverkets hemsidor.

SVENSK VÅTMARKSFOND

Svensk Våtmarksfond är en stiftelse som bildades 1995. I fonden samarbetar Svenska Jägareförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund, Bird Life Sverige, och näringslivet. Här kan du få råd och stöd i ditt våtmarksarbete. Läs mer på www.vatmarksfonden.se

VILTVÅRD FÖR ETT RIKARE LANDSKAP

Viltvårdsserien ”Viltvård för ett rikare landskap” togs fram 2008-2010. Efter ett beslut på förbundsstämman 2022 har serien uppdaterats 2024 och två nya delar har kommit till. Projektgruppen, som utöver författarna arbetat med uppdateringen, är Lars Persson, Anders Åkerman, Bernt Karlsson, Niklas Lundberg, Michael Andersson, Elias Turesson och Fredrik Jönsson. Mer information om viltvård hittar du på jagareforbundet.se/viltvard. Där finns fler praktiska tips och där kan du också ladda ner de övriga broschyrerna.

Viltvård för ett rikare landskap
av Fredrik Widemo

Stödutfodring av vilt
av Poul-Erik Jensen

Viltvård för fältvilt
av Poul-Erik Jensen

Uppfödning och utsättning
av Poul-Erik Jensen

Viltvård i odlingslandskapet
av Poul-Erik Jensen

Predatorkontroll – jakt och fångst
av Bernt Karlsson

Viltvård för klövvilt
av Roger Bergström och Göran Bergqvist

Återskapa och vårda våtmarker
av Hans von Essen

Viltvård i skogen
av Roger Bergström och Göran Bergqvist

Viltvård för alla
av Bernt Karlsson och Malou Kjellsson

© Svenska Jägareförbundet 2024
Foto omslag: Kenneth Johansson
och Carl von Essen

Svenska Jägareförbundet